

Ефективна економіка № 10, 2017

УДК 338.49

*Л. В. Шаульська,
д. е. н., професор, декан економічного факультету
Донецького національного університету імені Василя Стуса, м. Вінниця
В. С. Бойченко,
аспірант, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МІСТА: СУБ'ЄКТИВНИЙ АСПЕКТ

*L. V. Shaulskaya,
Doctor of Economics, Professor, Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia
V. S. Boychenko,
Postgraduate Student, Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia*

STATUS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE CITY'S SOCIAL INFRASTRUCTURE: THE SUBJECTIVE ASPECT

В статті на основі даних соціологічного дослідження проводиться оцінка стану соціальної інфраструктури м. Маріуполя. Визначено місце міста в загальному рейтингу обласних центрів України за рівнем якості соціальних послуг та комфортних умов для проживання. Здійснено детальний аналіз за окремими елементами соціальної інфраструктури, а саме якості надання освітніх послуг, якості медичних послуг та закладів, розвиток закладів культури та спорту, рівень надання комунальних послуг, ступінь розвитку транспортної інфраструктури та комфортність пересування містом, благоустрій міста та прибудинкових територій, рівень безпеки проживання у місті, наявні можливості та зручність для проживання в місті інвалідів, забрудненість навколишнього середовища, тощо. Встановлено основні проблемні місця в розвитку соціальної інфраструктури міста, за визначенням споживчого сприйняття населення.

The article is based on sociological research assesses the state of social infrastructure Mariupol city. The place of the city in the general rating of regional centers of Ukraine according to the level of quality of social services and comfortable living conditions is determined. The detailed analysis of the individual elements of social infrastructure, such as the quality of educational services, the quality of medical services and facilities, development of cultural institutions and sports, the level of municipal services, the degree of development of transport infrastructure and comfortable movement of the city, improvement of the city and surrounding areas, safety living in the city, available facilities and facilities for living in the city of the disabled, environmental pollution, etc. The main problem areas in the development of social infrastructure of the city, determined by the definition of consumer perception of the population, are established.

Ключові слова: соціальна інфраструктура, розвиток міста, погляд населення, освіта, охорона здоров'я, благоустрій, транспортна інфраструктура, безпека проживання.

Keywords: social infrastructure, urban development, public opinion, education, health care, landscaping, transport infrastructure, security of residence.

Постановка проблеми. Соціальна інфраструктура міста є одним з ключових елементів забезпечення стабільного та якісного життя населення, з її допомогою створюються можливості для реалізації в суспільстві прав рівності, солідарності, забезпечення соціального захисту населення, культурного, освітнього та духовного розвитку. За своїм характером рівень розвитку соціальної інфраструктури, більшість науковців, оцінюють, як суб'єктивну категорію, розмежовуючи її кількістю та доступністю для населення закладів освіти, охорони здоров'я, культури, відпочинку, охопленням населення системою соціального захисту, рівнем забруднення навколишнього середовища, розбудови транспортної інфраструктури, тощо. В реальності ж дійсно оцінити рівень розвиненості соціальної інфраструктури є можливим лише з врахуванням бачення самого населення, щодо поширеності, доступності та якості послуг, які надаються соціальними структурами. Наявність такої інформації надає можливості більш швидкого реагування на проблеми, що виникають у соціальній сфері та турбують в першу чергу населення, як основних споживачів соціальних послуг.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями дослідження соціальної інфраструктури, її оцінки та визначення впливу на розвиток спільнот займалось широке коло закордонних та вітчизняних науковців. Так, О.А. Агарков, С.І. Бондар, О.А. Грішнова, Д.В. Полозенко, І.В. Рибак в своїх роботах досліджували теоретичне підґрунтя соціальної складової інфраструктурних характеристик країни; І.П. Кінаш, В.М. Новіков, У.Я. Садова, О.М. Салій, С.П. Сонько зробили спробу оцінки рівня розвитку соціальної інфраструктури, однак, досі не достатньо досліджуванім залишається питання розгляду соціальної інфраструктури міста, з точки зору споживчої концепції та оцінки вподобань та бачень самого населення, щодо рівня задоволення соціальними послугами.

Метою статті є дослідження рівня розвитку соціальної інфраструктури міста на основі суб'єктивного сприйняття його жителів та визначення основних перспектив вирішення ключових проблем в цій сфері.

Викладення основних результатів. Місто Маріуполь є одним з найбільших промислово розвинених міст східного регіону, на його території зосереджено близько 50 великих підприємств, на яких виробляється широкий спектр промислової продукції. Середня чисельність населення міста дорівнює 475,233 тис. осіб, що відносить його до десяти найкрупніших міст України. Соціальну інфраструктуру районів міста забезпечують: з освітнього напрямку - 6 вищих навчальних закладів, 16 коледжів, технікумів, училищ і ліцеїв, 68 загальноосвітніх, 88 дошкільних, 2 приватні школи, 11 позашкільних навчальних закладів; з боку охорони здоров'я - 33 лікувально-профілактичні заклади, 54 приватні медичні установи, з них 19 - медичні та діагностичні центри [3], чотири санаторно-профілактичні заклади промислових підприємств; система комунально-побутового господарства охоплює 80% населення послугами тепло, водопостачання та газопостачання, що знаходиться на рівні вище за середнє по країні; з боку житлової політики – на одного мешканця приходитьс я 13,8 м², що є нижчим на 10% за загальноукраїнський показник, постійне розвивається мережа прибудинкових зон відпочинку та об'єктів благоустрою міста; з боку культурного розвитку та організації дозвілля – місто є культурною столицею Приазов'я, тут поєднується колорит різних етнічних груп, культурних традицій і освітніх тенденцій [3].

Показники оцінки поглядів населення міста щодо якості соціальної сфери та послуг, які вона надає показують стабільну, вище середнього (3 бали з 5) позицію м. Маріуполя серед інших крупних міст країни. В рейтингу показників задоволеності населення сферою та якістю соціальних послуг [2], місто посідає 5 місце, разом з м.Тернопіль, м.Рівне та м. Черкаси, залишаючи попереду м. Хмельницький (3,1 бали), м. Львів (3,2 бали), м. Харків (3,2 бали) та м. Вінниця (3,4 бали).

Порівняльна оцінка індексу задоволеності якістю послуг за окремими сферами (рис. 1), показує достатньо високі результати м.Маріуполя в загальному рейтингу. Особливістю цього міста є те, що майже всі показники розвитку (крім екології), є дуже рівномірно розвиненими, їх відхилення у рівні задоволення складає лише 0,3 бали, тоді як більшість інших міст має відхилення більш ніж 0,8 бали. Місто посідає третє місце за рівнем розвитку гуманітарної сфери (3,4 бали), залишаючи попереду лише такі міста, як Вінниця та Харків (відповідно 3,55 та 3,5 бали). Індекс якості комунальної сфери, складає 3,1 бал, що є середнім показником серед досліджуваних територіальних одиниць. Не дивлячись на достатньо низький показник (2,9 бали), м.Маріуполь посідає перше місце за індексом якості медичних закладів, залишаючи позаду відомі центри з надання медичних послуг. Стосовно розвитку інфраструктури міста, то за оцінками споживачів вона знаходиться на рівні 3 балів, що дало змогу Маріуполю посісти друге місце в цій категорії, поступаючись лише Вінниці зі значенням 3,25 бали. Винятком в позитивній якості сфер та послуг м. Маріуполя, є екологічна сфера, за оцінкою якої, місто посідає передостаннє місце, зі значенням 2,1 бали, гіршим є показник тільки у м. Запоріжжя (2 бали). Причиною цієї ситуації, в першу чергу, є те, що саме ці два міста є найбільш промислово спрямованими, мають металургійні комбінати та інші виробничі підприємства, діяльність яких суттєво впливає на якість свіжого повітря та забруднення водних басейнів.

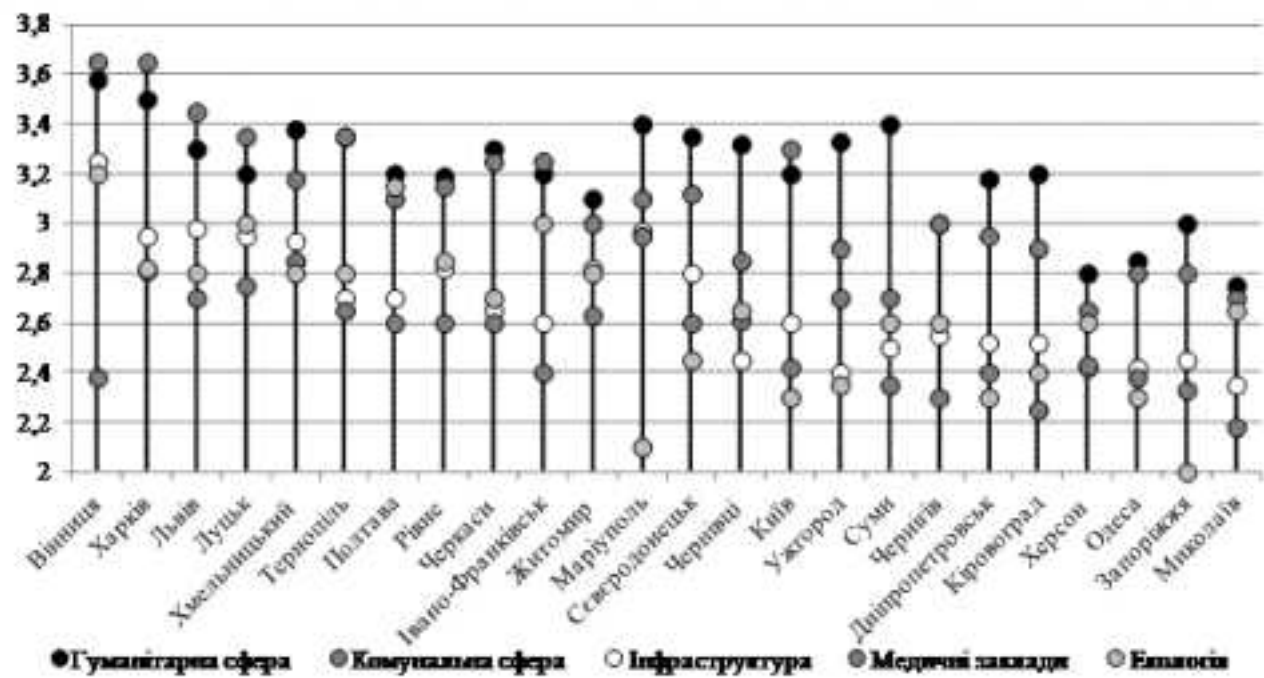

Рис. 1. Индексы задоволеності якістю послуг за сферами розвитку [2]

Оцінка суб'єктивного сприйняття населенням, якості окремих галузей соціальної інфраструктури, дала змогу отримати результати більш детального характеру. Освіта, є найголовнішим компонентом соціальної інфраструктури, яка формує рівень людського розвитку. Оцінка якості освіти була здійснена за трьома напрямками, які реалізуються в місті: послуги, які надаються в дитячих садках, послуги, які надаються у загальноосвітніх школах та послуги, які надаються в університетах, технікумах та коледжах міста. Якість дошкільної освіти більшістю жителів м. Маріуполя оцінюються, як «добра» (41% опитаних) та «середня» (33% опитаних), при цьому має місце позитивна динаміка цього показника, у 2015 році оцінки були визначені, як «середні» (48%), «добре» (30%) опитаних (рис. 2).

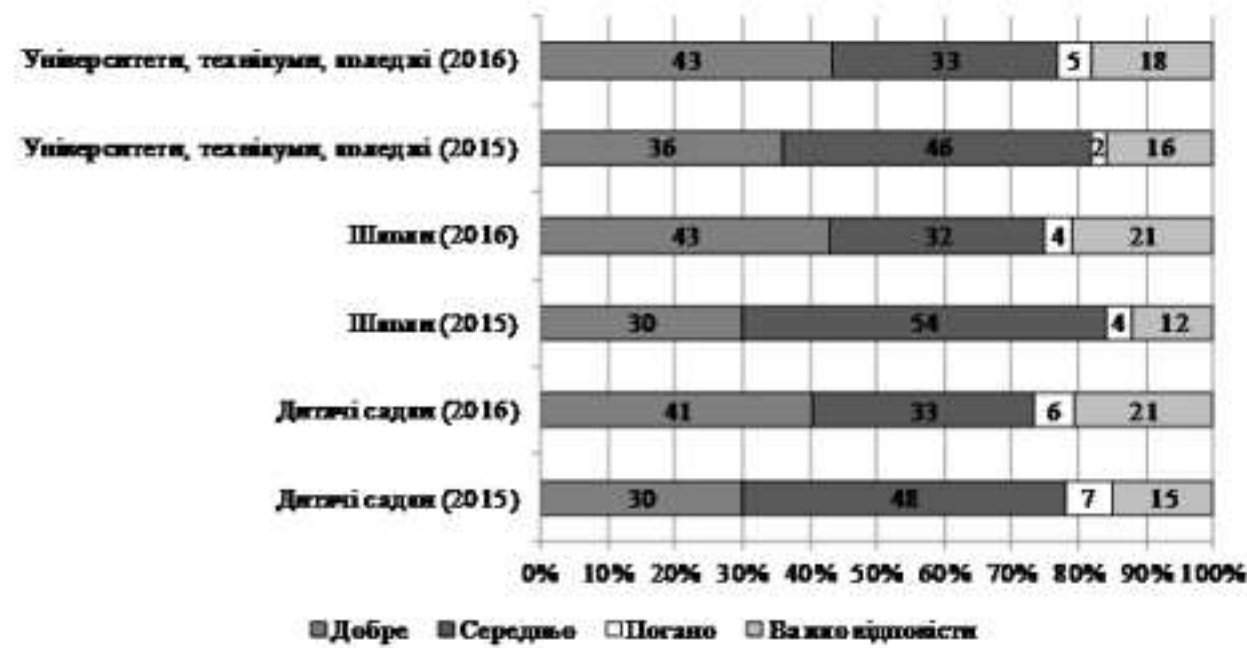

Рис. 2. Оцінка населенням якості освітніх послуг, які надаються в місті [1]

Оцінка якості середньої загальної освіти, так само, має позитивну динаміку, близько 43% у 2016 році визначали її як «добре» (при 30% значенні відповідного показника у 2015 році), а 32%, як «середньо» (у 2015 році цей показник був на 22 в.п. більшим). Результати оцінки якості освіти в університетах, технікумах та коледжах міста мають майже однакові позитивні показники у порівнянні з іншими освітніми ланками, так 43% опитаних вважають її рівень, як «добре», а 33%, як «середньо», що відповідно на 7 в.п. є більшим та на 13 в.п. є меншим, ніж у попередньому періоді. Відмінністю цієї освітньої ланки від інших є те, що протягом останнього року на фоні позитивних змін відбулось збільшення кількості незадоволених освітою (з 2% до 5%), хоча за іншими освітніми рівнями питома вага незадоволених була сталою.

Медичне обслуговування та комфортність проживання осіб з інвалідністю виступають одними з визначальних ознак рівня розвитку суспільства та соціальної інфраструктури міста. За суб'єктивними оцінками жителів м.Маріуполя близько 43% респондентів оцінюють якість надання соціальних послуг в медичних закладах, як «середній», цей показник є стабільним вже протягом двох років. Поряд з цим достатньо великою є кількість осіб, що визначає негативний стан медичного обслуговування в місті (21% опитаних вважає рівень якості медичних закладів, як «поганий», у 2015 році цей показник склав 21%) (рис. 3).

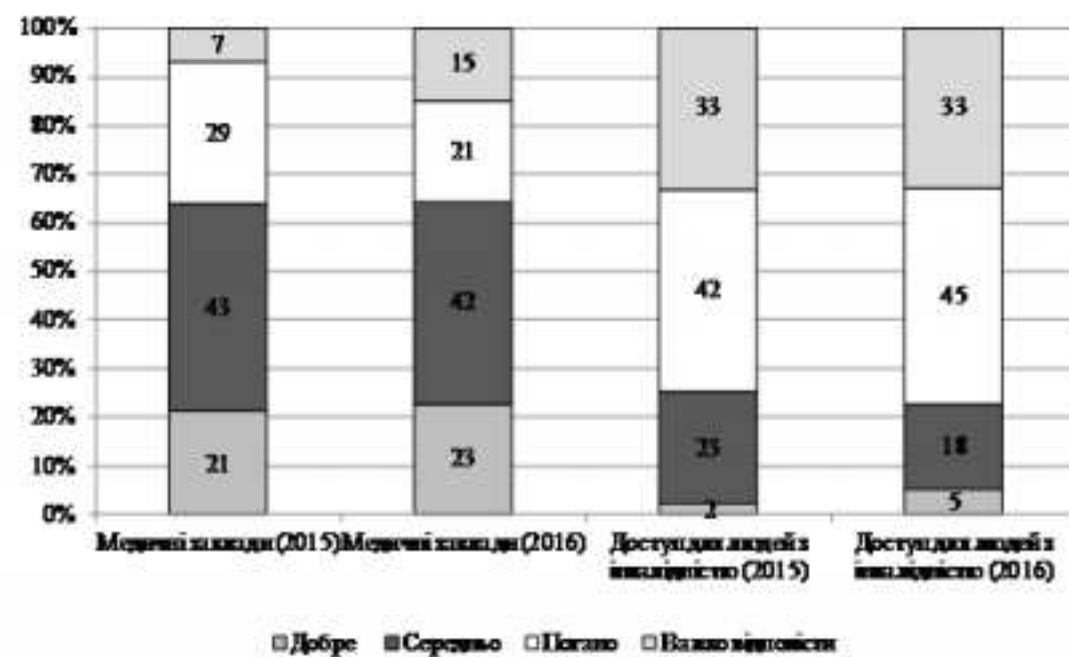

Рис. 3. Оцінка населенням якості медичних послуг у місті та свободи доступу інвалідів до інфраструктури [1]

Стосовно забезпечення прав інвалідів та їх вільного доступу до об'єктів соціальної інфраструктури та комфортності проживання в місті, то їх суб'єктивні оцінки є невтішними. Майже половина опитуваних (45% у 2016 році), визнали рівень доступності для людей з інвалідністю, як «поганий», при цьому цей варіант відповіді, у порівнянні з попереднім роком, мав тенденцію до зростання на 3 в.п. Лише 18% опитуваних вважають «середнім» рівень комфортності міста для інвалідів, а 5% - «добрим». Підкреслює наявність проблем для людей з інвалідністю, той факт, що третина опитуваних (33%) не змогли відповісти на поставлене запитання, що свідчить про відсутність об'єктивних фактів наявності інклюзивної політики інтеграції інвалідів у суспільство. В зв'язку з цим, актуальним постає питання необхідності розробки спеціалізованих програм на рівні міста, щодо розширення можливостей для людей які мають інвалідність. Показовим для оцінки міста є аналіз його окремих показників на рівні інших територіальних одиниць. Так, не дивлячись на те, що в цілому суб'єктивна оцінка ставлення населення, суспільства та місцевої влади до людей з особливими потребами в Україні є достатньо низькою, в середньому варіюється від 2,8 до 1 бала з 5 можливих. Маріуполь посідає вище середнього позиції за цим показником, так особисте ставлення до людей з особливими потребами в середньому мешканці міста оцінюють в 2,7 бали, ставлення людей у близькому оточенні у 2,3 бали, ставлення міської влади до проблем інвалідів у 1,5 бали (9 місце з 24 міст у яких проводилось опитування) [2].

Наступним складовим елементом соціальної інфраструктури є розвиток культури та спорту. Більш ніж 70% опитаних мешканців міста, оцінюють якість спортивних закладів, як «добре» та «середньо», при цьому позитивне ставлення до цих інфраструктурних елементів зростає щороку, так, питома вага осіб які визнали якість, як «добру» у 2016 році, порівняно з 2015 роком, збільшилась на 11%. Кількість осіб, які є незадоволеними якістю спортивних закладів поступово зменшується і у 2016 році складала 9% респондентів. Щодо закладів культури, то оцінка їх якості, також є більш ніж позитивною. Близько 33% опитаних жителів міста поставили культурним заходам оцінку «добре», це на 9% є більшим ніж у 2015 році. Сталим є значення оцінок якості закладів культури на рівні «середньо» - 41% у 2016 році та 42% у 2015 році. Негативне ставлення респондентів є незначним від 9% за оцінками 2015 року та 6% за оцінками 2016 року. Особливістю отриманих результатів опитування є те, що при оцінці цих елементів соціальної інфраструктури було визначено наявність достатньо великого про шарку респондентів, які не змогли дати відповідь на поставлене питання

(20% для закладів культури та 17% для спортивних закладів), це свідчить про низьку активність участі населення у спортивному та культурному житті міста, що не дає можливість належним чином оцінити їх якість. Наявність визначеної особливості потребує пошуку сучасних важелів збільшення активності населення та зацікавленості в особистому культурному розвитку та підтримки здорового способу життя.

Комунальна інфраструктура та доступ до різноманітних цивілізаційних комунальних послуг відіграє одну з найважливіших ролей у формуванні комфортності проживання жителів міста. До її структури можна віднести такі ключові складові, як водопостачання, каналізацію, опалення та вивіз сміття. В цілому суб’єктивна оцінка за цими напрямками в Маріуполі є вищою за середню. Так, якість надання послуг з водопостачання, оцінюється більшістю, як «добре» та «середньо» (відповідно 32% та 54%), ствердливим є те, що за цим напрямком спостерігається збільшення позитивних оцінок населення за рахунок скорочення негативного сприйняття (чисельність осіб, які визнали цю послугу «погана» скоротилась з 24 до 14% (рис. 3). Стосовно якості водовідведення у місті, оцінки жителів, так само, є високими, близько 50% населення визнали їх «добрими», а 37% «середніми», при цьому найвищий показник оцінки якості протягом року збільшився на 20%, скоротивши при цьому кількість осіб з оцінкою «середньо» на 19%.

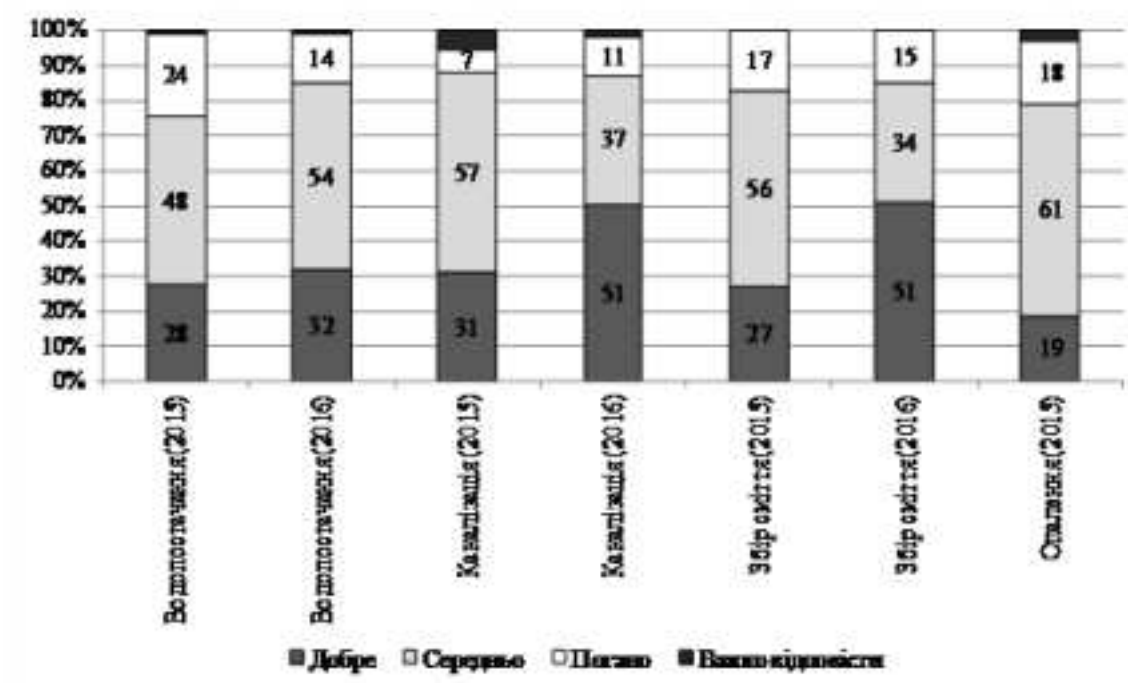

Рис. 4. Оцінка населенням якості надання комунальних послуг у місті [1]

Не дивлячись на поточні проблеми, які існують в Маріуполі з вивезенням та утилізацією сміття та завдяки наявності чітких дій місцевої влади в цій сфері, оцінка якості послуг зі збору та вивезення сміття у місті є високою, більш ніж 50% опитаних у 2016 році, поставили оцінку «добре», що майже в два рази є більшим за показник попереднього року (27% у 2015 році). Щодо якості опалення у місті, то оцінки жителів є різнобічними, так близько третини респондентів визнали якість цієї послуги, як «добре», однак при цьому п’ята частина (20%) маріупольців, все ж таки відчують на собі погану якість системи «опалення» у своїх будинках. Причиною такого різноманітного бачення цієї проблеми, є нерівномірна розвиненість комунальної інфраструктури міста, застарілість обладнання деяких котелень, а також недостатня поширеність енерго та теплозберігаючих технологій в будинках, відсутність сучасного утеплення приміщень, тощо.

Важливим фактором оцінки комфортності проживання у місті є зручність переміщення по ньому, як для тих хто має власне авто, так і для тих хто переміщається громадським транспортом або ходить пішки. За загальною оцінкою зручності пересування більшість опитаних жителів міста визначають її на рівні більше за середній. Так, близько 50% пішоходів та пасажирів громадського транспорту оцінюють зручність міста на рівні «добре», третина цих груп (близько 31%) надають оцінку – «середньо». Схожою є ситуацію при оцінці зручності, водіями приватних автомобілів, 43% з них, висловлює думку про добрий рівень, а 27% про середній. Винятком в позитивній оцінці можливостей пересування по місту є велосипедисти, 20% з яких визнали стан зручності, як «поганий», а 10%, як «жахливий». Це говорить про необхідність розбудови у місті місць для велопогулянок, а також створення мережі велодоріжок, адже можливості вільного використання цього транспортного засобу, не лише збільшують мобільність населення, а й покращують екологію міста та створюють умови для поширення здорового способу життя серед населення.

Щодо предметної оцінки населенням міста якості дорожньої та транспортної інфраструктури, то її результати є менш позитивними, хоча мають, в більшості плюсову динаміку (рис. 4). Так, у 2015 році більше половини опитуваних (54%) вважали стан доріг «поганим», у 2016 році чисельність таких респондентів зменшилась та склала 41%, при цьому оцінку «середньо» надали 45% опитуваних, а «добре» 12%. Негативний стан доріг у місті, позначається, в першу чергу, переважанням здійснення часткового ремонту асфальтного покриття, поряд з наявною необхідністю реалізації його повної заміни. Окрім того, погіршує стан доріг військова та важка техніка, яка в зв’язку з близьким розташуванням зони військових дій, змушена проходити містом. Тротуарна зона оцінюється опитуваними трохи краще, так 16% у 2015 році вважали її якість «добре», а 51% - «середньо», в 2016 році цей показник покращився та отримав 29% оцінок «добре» та 47% оцінок «середньо», таким чином скоротивши оцінки «погано» на 10 в.п.

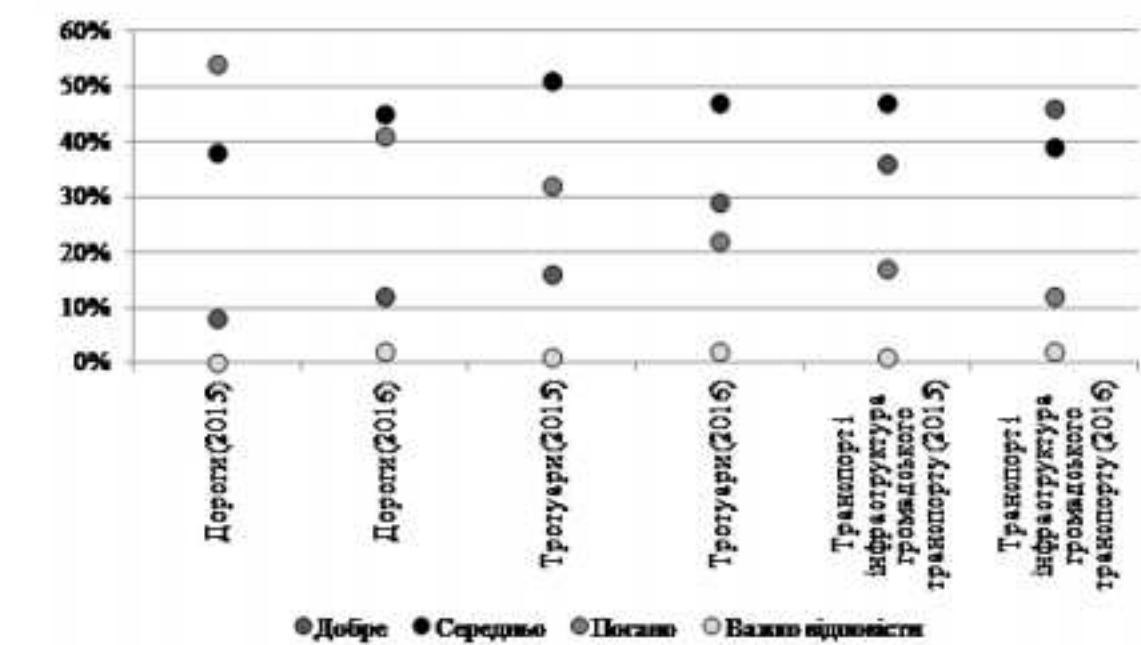

Рис. 5. Оцінка населенням міста стану доріг та транспортної інфраструктури [1]

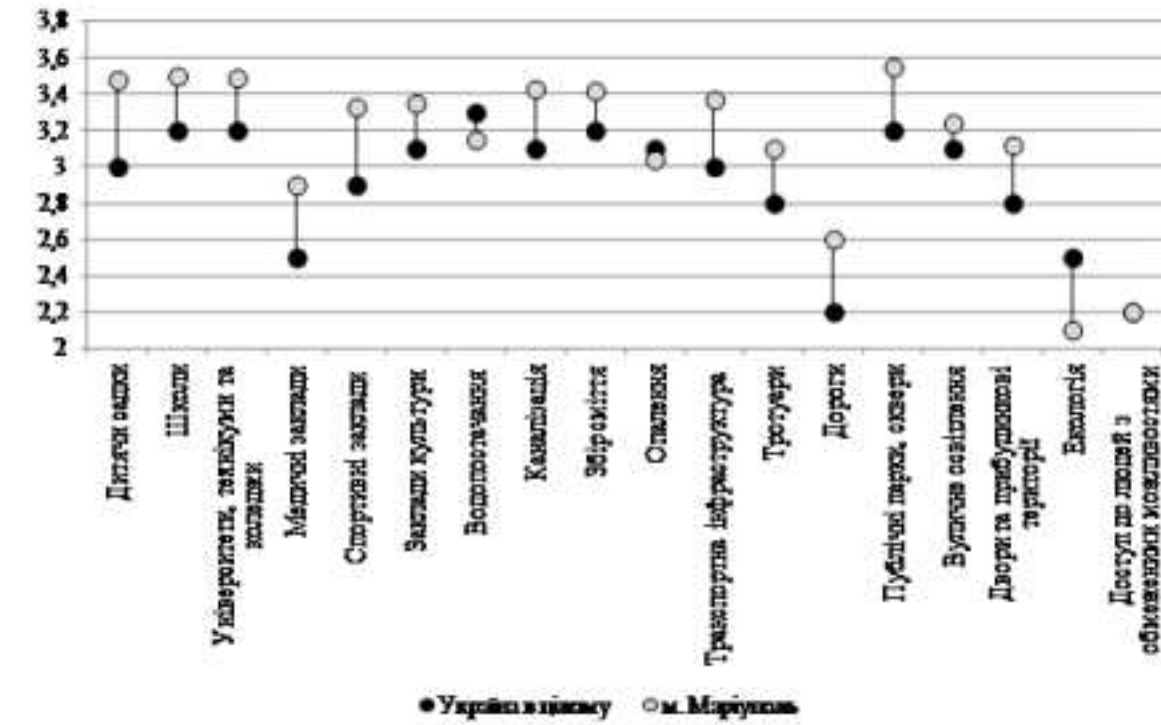
Відносно позитивними є оцінки жителями м. Маріуполя рівня розвитку транспортної інфраструктури та громадського транспорту. За їх баченням у 2016 р. 46% вважали його «добрим» (у 2015 р. цей показник складав 36%), а 39% - «середнім» (у 2015 р. – 47%), негативне сприйняття склало лише 12% (17% у 2015 р.). Однією з причин такої позитивної динаміки стало впровадження у місті систем он-лайн відстеження міського транспорту, за допомогою, якої кожен може подивитись розклад руху усіх міських та приміських маршрутів, побудувати оптимальні маршрути руху та схеми зупинок, а також побачити поточне місцезнаходження громадського транспорту.

За баченням населення м. Маріуполя, рівень та якість благоустрою міста є високим. Більшість опитаних оцінюють якість наявних публічних парків та скверів, як «добре» - 53% опитаних у 2016 році; 39% - розцінюють їх якість, як «середньо» і лише 4% визначають їх, як «погано». Стосовно вуличного освітлення, то його якість розцінюються, так само, на достатньо високому рівні, більш ніж 80% вважають її як «добру» або «середню». Порядок у дворах та прибудинкових територіях у місті забезпечується завдяки створеним об’єднанням мешканців (ОСББ) або житлово-комунальними підприємствами міста. У 2016 р., у порівнянні з 2015 р. відбулось значне збільшення задоволення цією сферою. Так, якщо у 2015 р. оцінку «добре» поставили 16% населення, то в 2016 р. питома вага цієї оцінки збільшилась до 29%, при цьому рівень оцінки «середньо» залишився сталим – 54%. Прогнозовано, що збільшення кількості ОСББ та якості надання послуг призведе в майбутньому до збільшення кількості задоволених.

Безпека в геополітичному становищі м. Маріуполя, є вирішальним фактором у забезпеченні сприятливого соціального середовища у місті. Серед жителів міста у 2017 р. лише 9% зазначили, що почувуються цілком в безпеці ідучи сам/сама додому після настання темряві, це на 4 в.п є більшим ніж у попередньому році. Третина опитаних (32%) відповідаючи на питання щодо безпеки визнали, що почувуються переважно безпечно, інша більшість (майже 50%) лише інколи почувуються у безпеці, або взагалі не відчувають її. Такий стан справ з безпекою життя є критичним, у порівнянні з іншими регіонами країни м. Маріуполь поступається лише м. Херсону, безпеку в якому населення оцінює ще нижчим. В цілому українські показники безпеки, у порівнянні з іншими країнами знаходяться на середньому рівні поряд з Угорщиною, Італією, Туреччиною, Болгарією та Грецією.

Екологія, є одним з ключових факторів, який викликає занепокоєння у жителів міста, це підтверджують, як і об’єктивні показники значень викидів у навколишнє середовище, так і сприйняття самого населення. Лише 5% оцінюють екологічний стан в місті, як «добре», а 26%, як «середньо», інша ж більшість – близько 70%, вважають стан навколишнього середовища, як поганий та дуже поганий. Головною причиною такого становища є знаходження в місті металургійного комбінату, який здійснює свої викиди. Незадоволеними є мешканці й станом водного басейну азовського моря, який знаходиться на території міста.

Здійснення порівняльної оцінки сприйняття населенням рівня розвитку соціальної інфраструктури в м. Маріуполь та інших городах України, дозволило визначити ціле коло позитивних відмінностей. Майже за більшістю компонент, які входили до оцінки, Маріуполь продемонстрував вищі за середні показники (рис.6).

1	жахливо	2	погано	3	середньо	4	добре	5	відмінно
---	---------	---	--------	---	----------	---	-------	---	----------

Рис. 6. Співставлення оцінки якості соціальних послуг, які надаються у місті [1, 2]

Вирішальним показником оцінки якості соціальної інфраструктури в місті є відчуття гордості за нього місцевим населенням. Проведене муніципальне соціологічне дослідження показало, що близько 82% населення м.Маріуполя однозначно, чи скоріше пишаються своїм містом. Головними причинами гордості за місто вони відзначають його привабливість для туристів та гостей (42%); збереження у місті культури и традицій країни/регіону (31%); добрі побутові умови для життя. Серед тих жителів, які визнали, що однозначно чи скоріше не пишаються містом, більшість не змогли повністю сформулювати причини та надали відповідь «не має взагалі чим пишатись» - 46%, а 29% відмітили, що їм важко відповісти на це питання (рис. 7).

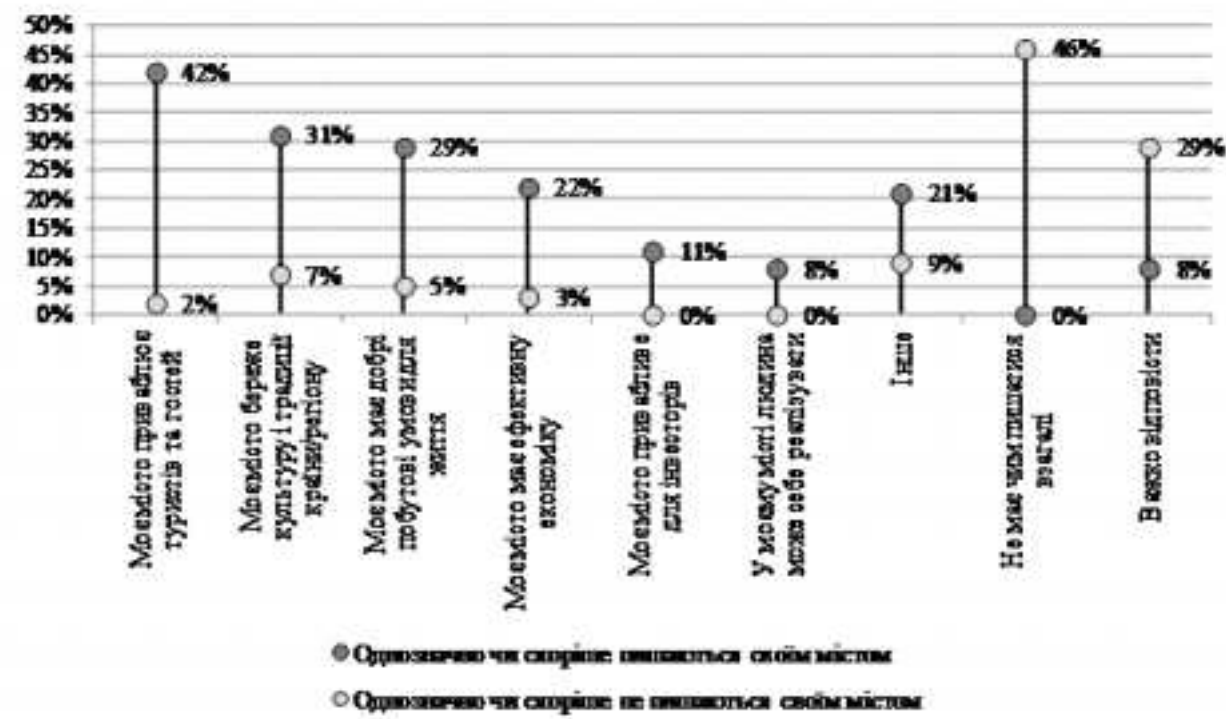

Рис. 7. Причини відчуття жителями гордості за своє місто [1]

Висновки: Узагальнюючи проведений аналіз можна виокремити наступні характерні риси сприйняття населенням соціальної інфраструктури міста та якості послуг, які вона надає: справи в місті за оцінкою населення ідуть більш у правильному напрямку ніж в країні в цілому; задоволеність населення якістю соціальних послуг в місті знаходиться на середньому рівні, що є кращим ніж у більшості обласних центрів України; місто має вище за середні показники оцінки гуманітарної, комунальної, медичної сфери, а також розвитку інфраструктури в Україні; в Маріуполі за суб’єктивним сприйняття жителів зафіксовано один з найнижчих показників якості навколишнього середовища (екології); більше 70% оцінюють якість освіти, що надається в дитячих садках, школах та університетах міста на рівні «добре» та «середньо»; якість медичних закладів є середньої, більше 65% висловлюють задоволеність нею; більше третини населення не змогли надати відповідь щодо рівня доступу осіб з обмеженими можливостями до соціальної інфраструктури міста; рівень інклюзивності інвалідів до суспільного життя є низьким; протягом останніх років поступово покращується якість послуг, які надаються в спортивних та культурних закладах міста, більше третини є повністю задоволеними, а 40% мають середній рівень задоволення; одним з негативних чинників комунальної сфери більшість населення визнає якість опалення в домівках, повністю задоволеними ним є лише 27% опитаних; маріупольці, в цілому, позитивно оцінюють стан транспортної інфраструктури та можливості пересування по місту, винятком є лише велосипедисти, третина яких визначає рівень можливості їх безпечно пересування місто як поганий та жакхливий; за оцінками населення стан доріг в місті знаходиться на рівні нижче середнього та потребують повного або часткового капітального ремонту; майже половина населення міста є задоволеними якістю парків та скверів, але зазначають необхідність здійснення їх часткової реконструкції та розширення; спостерігається середній рівень якості облаштованості дворів та прибудинкових територій, не вистачає сучасних дитячих майданчиків та зелених зон; близько 80% населення міста почувають себе відносно безпечно знаходячись на вулиці в темний час доби; показник безпеки у місті є критичними та поступаються в Україні лише м. Херсону; з впровадження системи патрульної поліції у місті рівень довіри населення до органів правопорядку збільшилась, поряд з цим, близько чверті опитаних не змогли оцінити якість їх роботи; не дивлячись на високі показники оцінки якості соціальної інфраструктури міста, лише 82% відчувають гордість за своє місто; найбільш розповсюдженою відповіддю щодо основних причин гордості за своє місто маріупольці визнають його привабливість для гостей та туристів, збереження у місті культури країни та регіону, а також побутові умови для життя; в цілому, за суб’єктивним сприйняттям населення, рівень розвитку соціальної інфраструктури міста та якості послуг є середнім, а за окремими показниками навіть вищим за середній.

Література.

1. Муніципальне опитування: Маріуполь 20 січня – 8 лютого 2017 [Електронний ресурс] // Center for insights in survey research. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: ratinggroup.ua/download.php?id=248
2. Рейтинг міст України – друге муніципальне опитування IRI [Електронний ресурс] // Група Рейтинг. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://ratingpro.org/download.php?id=18> (<http://ratingpro.org/download.php?id=18>).
3. Соціально-економічне становище Донецької області за 2016 рік. Статистичний бюлетень (http://donetskstat.gov.ua/region/sotsialno-ekonomichne-stanovyshche-donetskoi-oblasti/20170100-20170800.doc)[Електронний ресурс] // Головне управління статистики у Донецькій області. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://donetskstat.gov.ua/catalogue/catal.php> (<http://donetskstat.gov.ua/catalogue/catal.php>)

References.

1. Social group “Rating” (2017) “Munitsypal'ne opytuvannia: Mariupol' 20 sichnia – 8 liutoho 2017”, available at: <http://ratinggroup.ua/download.php?id=248> (Accessed 14 October 2017)
2. Social group “Rating” (2016) “Raitings of Ukrainian cities – IRI third municipal survey”, available at: <http://ratingpro.org/download.php?id=18> (Accessed 13 October 2017)
3. The official site of Main Department of Statistics in Donetsk Region (2017) “Sotsial'no-ekonomichne stanovyshche Donets'koi oblasti za 2016 rik”, available at: <http://donetskstat.gov.ua/catalogue/catal.php> (Accessed 10 October 2017)

